

Teoretická východiska zkoumání pronominálních enklitik ve starší češtině

Radek Čech (FF OU) – Pavel Kosek (FF MU)

18. Mezinárodní setkání mladých lingvistů

Cíle přednášky

- představení projektu Vývoj českých pronominálních enklitik (GA17-02545S) 2017–2019
- členové týmu: R. Čech (FF OU), P. Kosek (FF MU), O. Navrátilová (FF MU)
- objekt, metody a hypotézy projektu

Zkoumaný fenomén

- Klitikon = element, který není nositelem slovního přízvuku, a který proto musí hledat v řetězci své **opěrné slovo** / svého fonologického **hostitele**
- **enklitikon** = opěrné slovo předchází
- **proklitikon** = opěrné slovo následuje
- stálé (en)klitikon = v neutrálních kontextech není nositelem slovního přízvuku
- nestálé (en)klitikon = může, ale nemusí být nositelem slovního přízvuku.
- **regent** klitika = slovo, na němž je klitikon gramaticky závislé (buď je jeho rozvíjejícím větným členem, anebo volným morfémem)

Více k terminologii a dosavadním přístupům k analýze českých klitických elementů Karlík – Nekula – Pleskalová (eds., 2016,) heslo Klitikon; Junghanns (2002); Kosek (2011).

Objekt výzkumu

- pronominální formy, které mají v nč. status stálých příklonek:

mi, si (?), ti; sě (> se), tě; ho, mu,

- formy, které mají dlouhé protějšky

mi – mně, si – sobě, ti – tobě; sě – sebe, tě – tebe; jeho – ho, jemu – mu

- nejde o homogenní skupinu
 - a) rozdíly v původu
 - b) rozdíly ve frekvenci
 - c) rozdíly v gramatickém statusu

Metodologické limity

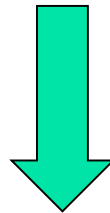
- nelze zkoumat přítomnost – nepřítomnost slovního přízvuku. Nelze provést experiment, měření, dotazníkový výzkum

- lze zkoumat syntaktické chování, především
 - a) pozici v klauzi

 - b) distribuci

Prameny

- výzkum zaměřen na vývoj enklitik v historické češtině (od 14. do 18. stol.)
- enklitika představují fenomén s mimořádnou frekvencí

nutná redukce zkoumaných textů

- analýza vybraných starších českých biblí (resp. jejich částí)

Slovosledné pozice českých enklitik do konce 19. stol. I

Ve frázi verba finita

Demonstrováno na dokladech (či modifikacích dokladů) použitých V. Ertlem (1924).

V klauzi tvořené větší počtem rozvitých frází přichází v úvahu několik slovosledných pozic enklitik:

starý strom – skácel se – rázem – v zahradě

Slovosledné pozice českých enklitik do konce 19. stol. II

Pouze ve frázi verba finita

1. **postinitiální** pozice (2P), tzn. enklitikon se nachází na druhém místě v klauzi:

- (1) *Starý strom se rázem **skácel** v zahradě* – 2D-pozice (Halpern 1995)
- (2) *Starý se strom rázem **skácel** v zahradě* – 2W-pozice

2. **Kontaktní** nebo verbálně-adjacentní pozice (VA)

- (3) *Starý strom **skácel** se v zahradě rázem*
- (4) *Starý strom v zahradě rázem **skácel** se*
- (5) *Starý strom rázem se **skácel** v zahradě*
- (6) *Starý strom v zahradě rázem se **skácel***

3. **Izolovaná** mediální

- (7) *Starý strom rázem se v zahradě **skácel***
- (8) a. *Petr viděl, že starý strom se v zahradě **skácel***
 b. *Petr viděl, že v zahradě se starý strom **skácel***

Anotace slovosledných pozic klitik

1. Klauzální pozice klitika

iniciální – mediální – prefinální – finální pozice

2. Pozice klitika vůči participiu

izolovaná pozice – kontaktní p. (preverbální × postverbální p.)

Výsledky analýzy založené na těchto anotacích je nutno přijímat kriticky – některé doklady jsou ambigné.

Anotace slovosledných pozic klitik – příklady

1. **postiniciální** pozice (2P), tzn. enklitikon se nachází na druhém místě v klauzi:

- (1) *Starý strom se rázem **skácel** v zahradě* – postiniciální, izolovaná
- (2) *Starý se strom rázem **skácel** v zahradě* – postiniciální, izolovaná

2. **Kontaktní** nebo verbálně-adjacentní pozice (VA)

- (3) *Starý strom **skácel** se v zahradě rázem* – mediální, postverbální
- (4) *Starý strom v zahradě rázem **skácel** se* – finální, postverbální
- (5) *Starý strom rázem se **skácel** v zahradě* – mediální, preverbální
- (6) *Starý strom v zahradě rázem se **skácel*** – prefinální, preverbální

3. **Izolovaná** mediální

- (7) *Starý strom rázem se v zahradě **skácel*** – mediální, izolovaná
- (8) a. *Petr viděl, že starý strom se v zahradě **skácel***
b. *Petr viděl, že v zahradě se starý strom **skácel***

....

Hypotézy formulované na základě předchozího výzkumu klitických forem auxiliáru préterita (AuxP) typu *nesl jsem* ve staré a střední češtině.

Tabulka 1 Klauzální pozice AuxP v BiblOI a staročeské krásné próze

pozice text	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
BiblOI	0	1548	209	36	43	1836
%		84,3	11,4	2	2,3	
KristA	0	178	9	8	5	200
%		88,5	5	4	2,5	
PasMuzA	1	165	15	8	11	200
%	0,5	82,5	7,5	4	5,5	
PasKal	0	165	18	3	14	200
		82,5	9	1,5	7	
TkadIB	0	188	9	2	1	200
%		94	4,5	1	0,5	
OtcB	0	175	17	6	2	200
%		87,5	8,5	3	1	

Tabulka 2 Klauzální pozice AuxP – stč. bible 1. redakce

text	pozice	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
BibIDrážd' Mt	0	292	33	7	5	337	
%		86,6	9,8	2,1	1,5		
BibIOI Mt	0	197	20	7	5	229	
%		86,1	8,7	3,1	2,1		
BibIOI Lk	0	396	38	5	4	443	
%		89,4	8,6	1,1	0,9		
BibIOI Zj	0	129	26	0	4	159	
%		81,1	16,4	0	2,5		
BibIOI Gn	0	434	44	4	4	486	
%		89,3	9,1	0,8	0,8		
BibIOI Iz	0	293	50	9	25	377	
%		77,7	13,3	2,4	6,6		
BibIOI Sir	0	99	31	11	1	142	
%		69,7	21,8	7,8	0,7		

Tabulka 3 Pozice AuxP vůči participiu v BiblOI a staročeské krásné próze

pozice text	kontaktní		izolovaná	Σ
	preverbální	postverbální		
BiblOI	682	926	228	1836
%	37,2	50,4	12,4	
KristA	68	28	104	200
%	34	14	52	
PasMuzA	56	37	107	200
%	28	18,5	53,5	
PasKal	51	52	97	200
%	25,5	26	48,5	
TkadIB	71	20	109	200
%	35,5	10	54,5	
OtcD	69	26	105	200
%	34,5	13	52,5	

Tabulka 4 Pozice AuxP vůči participiu – stč. bible 1. redakce

pozice text	kontaktní		izolovaná	Σ
	preverbální	postverbální		
BibIDrážd' Mt	150	121	66	337
%	44,5	35,9	19,6	
BibIOI Mt	108	78	43	229
%	47,2	34	18,8	
BibIOI L	174	202	67	443
%	39,3	45,6	15,1	
BibIOI Zj	61	86	12	159
%	38,4	54,1	7,5	
BibIOI Gn	135	285	66	486
%	27,8	58,6	13,6	
BibIOI Iz	138	219	20	377
%	36,6	58,1	5,3	
BibIOI Sir	66	56	20	142
%	46,5	39,4	14,1	

Zbytky původní přízvučnosti AuxP ve stč. textech I

- iniciální
- (9) a. *Smiluj se nade mnú, milí kněže, neb já u mladých letech, jakž to vidíš, jsúc ot mého dětinstva vzchována rozkošně **a jsem** z králového rodu **pošla**, jsem k tobě u pútníkovéj postavě z úmysla **přišla*** PasMuzA 16
- b. *..., jakožto vidíš, jenž ot mého dětinstva rozkošně chovaná **a jsem** z králového rodu **pošla**, sem k tobě v pútníkovéj postavě z úmysla **přišla*** PasTisk 7v
- c. *..., jakož mě vidíš, a od mého dětinstva rozkošně vzchována jsem, z králového rodu **pošla** sem a k tobě v pútničíj postavě **přišla** sem* PasKal 7r
- pozice po konjunktorech *a*, *ale*, *i* (*a jsem* v dokladu (9))

V citátech se vyskytují rozličné závorky s následujícími funkcemi: 1. složené závorky {} značí vynechaný úryvek originálu, 2. špičaté závorky <> emendaci, 3. hranaté závorky [] hranici syntaktické fráze.

Zbytky původní přízvučnosti AuxP ve stč. textech II

- AuxP se kombinuje s prefixem negace *ne-* – doklad (11)
- (10) a. *A správně, proč by ti, [kteříž][**nic svěckého ani tělesného**] nejsú požádali, by také moci v sobě nebeské neměli?* OtcB 1b
 b. *sú nepoznali* OtcA a OtcE, *jsú nepožádali* OtcC (Smetánka 1909: 2)
- opěrné slovo starých enklitických částic *t'/ti/tě*, *li*, *ž* ve zkoumaných textech nedoloženo, avšak zachyceno jinde ve stč.:
- (11) *jste li vstali s Kristem ŠtítSvát* (Gebauer, 1929:90)

V ostatních případech se AuxP chová jako stále klitikon

- jak ukazují tab. 1, 2 a 5, mezi všemi pozicemi ve zkoumaných stč. textech dominuje pozice postiniciální
- v ostatních případech se AuxP nepojí s prefixem negace, jak ostatně svědčí mladší textové varianty Otc *sú nepoznali* v OtcA a OtcE *jsú nepožádali* OtcC (10b.) a také další doklady, např. (14)
- v ostatních případech AuxP není opěrným slovem enklitických částic *t'/ti/tě, li, ž* (doklad (15))
- v ostatních případech není AuxP umístěno bezprostředně za koordinátory *a, i, ale*
- AuxP se nikdy nenachází izolováno napravo od svého participia

AuxP enklitikon, nebo klitikon? I

A. Projevy enklitičnosti AuxP

1. Neobjevuje se v syntaktických pozicích, které zpravidla následují po pauze:

a) po vokativu nebo citoslovci (doklad (12))

(12) *Ale ti, ktož sú od žádostí světa oddáleni a svojoj rozom i mysl i sami sě k výsosti nebeské zprostrěli, **ó, daleko** sú než dříve řečení v svém dobrém **prospěli***
OtcB 9b

b) po apozici nebo epentezi (doklad (13))

(13) *Potom Matka božie zpomenuvši na to slovo, ješto jí byl archanděl řekl, aj toť [Alžběta, [přívuznicě tvá,]] **počala** jest dítětem v starosti svéj ...* KristA 16r

c) po osamostatněném větném členu (doklad (14))

(14) *A žádný na mé sluhy nikdy nežaloval a [[stáda má,][ty]] sú nikdy cizieho osěnie **netlačila*** OtcB 12b

AuxP enklitikon, nebo klitikon? II

4. po anteponované vedlejší větě (doklad (15)) nebo přechodníkové frázi

(15) [*Jsi li ty pak ten, jenž se tkadlcem učeného řádu jmenuješ,*] *toho-t' sme **nevěděli** aniž sme se o to rozmýšleli;...* TkadIB 8v

B. Projevy proklitičnosti AuxP

Pouze v jednom dokladu AuxP interpretovatelné jako proklitikon (po interponované VV)

(16) [*Jichžto těla mnoho let v tom kostele, [ješto i dnes u Medioláně predikátoři bydlé,] jsú **hřběla**] a potom ciesařovým otpuščením do Kolína na Rýn jsú přinesena* KristA 25r

Motivace kontaktní pozice?

- Tendence k aglutinaci (Jakobson 1971)? Tak jako polské formy typu *czytałem (czytał-em)*?

Málo pravděpodobné – takto nelze vysvětlit varianty preverbální pozice.

- Vliv stylu? (Stimulovaný existencí podobných lat. forem analytického pasiva?), Někdy ano *sebrali sú – congregāti sunt* ve (20a.,b.), obvykle ne (18 a., b.)

- AČV?

- Kooperace kontaktního slovosledu a prozodických pravidel?

Prozodická pravidla:

1. Enklitikon se vyhýbá pozici po pauze – dominantní.
2. Enklitikon se vyhýbá pozici na konci klauze před pauzou – řídké.

Vliv stylu na kontaktní pozici? Vyskytuje se ve zvlášť exponovaných místech, např. v závěrečné části kapitoly o sv. Hedvice v Pas, kde se popisují zázraky nad jejím tělem:

- (17) a. *A když třetí den jejie svaté tělo chtiechu pochovati, tehda abatyšě, dci jejie, káza rúchu, v niejžto ležieše, jejie svaté hlavy snieti a jinú rúchú ji zavíti, [neb ta rúcha byla jest dříve svaté Alžběty,] [jejžto svatá Hedvika tetka jest byla.] A [protož svatá Hedvika tu rúšici s velikým náboženstvím až do smrti chovala jest.] A potom jejie dci, abatyše, tu rúchu vemši, mezi jinými svatyněmi položila. Ot jejie také svatého těla krásná vuoně pocházieše a [po jejiem svatého těla pochování buoh skrzě svú svatú veliké milosti s rozličnými nemocnými učinil jest.] A [zvlášče jednoho a padesát člověkov ot hrozných nemocí a velikých neduhov uzdravil jest.] Šest mrtvých jejie svatostí vzkřiešeno. Při jejie také hrobu často veliká světlost vídána jest. Vídání jsú také u jejie hrobu čtyřie počestní starci v rízách oblečení, s velikú světlostí stojec. [Mnoho jiných svatých divov buoh skrzě svatú Hedviku učinil jest.] Jakožto plnějie v knihách o jejie svatém životě psáno. Proněžto všeliký národ vzdává jí chválu na věky věkoma. Amen PasMus 30-31*
- b. {...}, *neb ta rúcha byla jest dříve svaté Alžběty, jížto svatá Hedvika tetka byla jest. A protož svatá Hedvika tu rúšici až do skončenie s velikým náboženstvím chovala jest. {...} a po jejieho svatého těla pochování Buoh skrze svú svatú služebnici veliké milosti s rozličnými nemocmi učinil jest. A zvlášťe jednoho a padesáte člověkuov od hrozných nemocí a velikých neduhov uzdravila jest. {...} Mnoho jiných svatých divuov Buoh skrze svatú Hedviku učinil jest* PasTisk 13v-14r

Prozodické pravidlo č. 1 – enklitikon nenásleduje po pauze I

Tak lze vysvětlit většinu případů:

- (18) a. [*Já prvorozená*] **vyšla** sem z úst vrchnieho přede vším stvořením. [*Já*] sem **učinila** v nebesiech, aby se zjevilo světlo neskonale a [*jako mlha*] **oděla** sem všeliké tělo. [*Já*] sem na výsosti **přebývala**... BiblOl Sir 24,5–7
- b. ...*prodívi* {...} *feci* {...} *texi* {...} *habitávi* ... BiblClemVul

mediální postverbální

'Já 'prvorozená # 'vyšlasem 'zúst 'vrchnieho # 'přede vším # 'stvořením #
a 'jako 'mlha # 'odělasem # 'všeliké 'tělo

postiniciální

'Jásem 'učinila # 'vnebesiech #
'Jásem 'navýsosti # 'přebývala

pauza, 'slovní přízvuk

Prozodické pravidlo č. 1 – enklitikon nenásleduje po pauze II

- (19) a. „Avšak mi byl on řekl: Sestra jest má. A ona řekla: Bratr jest můj. V sprostenství mého srdcě srdcě a [bez poškvvrny][mú rukú][to] sem **učinil**“ BiblOl Gn 20,5
 b. *et mundítia mánuum meárum **feci** hoc* BiblClemVul

prefinální

´bezposkvvrny # ´mú ´rukú # ´tosem ´**učinil**

finální

(17) a. # ´jiejžto # ´svatá ´Hedvika # ´tetajest ´byla #

Prozodické pravidlo č. 1 – totožné s principem *clitic third*?

“In general, in these constructions the initial constituent is separated by a pause from the rest of the clause and the clitics then cliticize to the second constituent. Note that the initial phrase is often topicalized or otherwise receives special discourse status.” (Franks – King 2000: 229)

1. V některých dokladech je první element příliš krátký, aby vynucoval pauzu:

(20) a. [*Tu*] **jměl** *jest duol jěžek a vzchoval jěžčata* {...} [*Tam*] **sebrali** sú **sě** *luňáci jeden k druhému* BiblOI Iz 34,15

b. *Ibi hábuít fóveam erícíus,{...} illuc congregáti sunt milvi,...* BiblClemVul

Doklad (20) spíše ukazuje na vliv AČV a také latiny.

2. AuxP se objevuje na 4. nebo 5. pozici v klauzi:

(21) a. [*potom*] [*Matuzalem*] [*po narození Lamecha*] **byl** *jest živ sedm set let a osmdesát let a dvě létě...* BiblOI Gen 5,26

b. *Et vixit Mathusála, postquam genuit Lamech, septingéntis octogínta duóbus annis,...* BiblClemVul

Prozodické pravidlo č. 2 – enklitikon se vyhýbá pozici před pauzou

Některé případy postiniciání nebo prefinální pozice

(22) a. *A ten jemu povědě: [Bratr tvój] jest **přišel** a [tvój otec] **zabil** jest telec tučný,...*
BiblOl Lk 15,27

b. *frater tuus **venit** et **occidit** pater tuus vitulum saginatum,..* BiblClemVul

'bratr 'tvuoj # jest**přišel** # × # a 'tvój 'otec # '**zabil**jest # 'telec 'tučný

2. Jsou doloženy klauze, které naznačují nadřazenost pravidla č. 1, zejména většina dokladů finální pozice, kde se AuxP nachází v postavení za víceslabičným (dlouhým) slovem nebo rozvitou frází. Zde se ovšem AuxP nachází před pauzou.

Hierarchie obou pravidel?

1. V případě kolize obou pravidel zpravidla vítězí pravidlo č. 1,

(23) a. [*Ot krajóv zemských*][*chválu*] sme **slyšěli**, *chválu spravedlného i řekl sem*: {...}
Běda mně, [*přerušitelé*] **přestúpili sú** a [*přerušením přestupníkóv*] **přestúpili sú**
BibIOI Iz 24,16

b. *audívimus* {...} *praevaricáti sunt* {...} *praevaricáti sunt* BibIClemVul

'přerušitelé # 'přestúpilisú

'přerušením (#) 'přestupníkóv # 'přestúpilisú

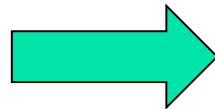
2. Výjimečně je dána přednost pravidlu č. 2

(22) a. *A ten jemu povědě*: [*Bratr tvój*] jest **přišel**

'bratr 'tvuoj # 'jestpřišel

Slovosled AuxP ve stč. – průběžné závěry

- absolutní četnost slovosledných pozic naznačuje, že AuxP se proměňuje ve stálé enklitikon již ve stč.
- postiniciální pozice je pozicí základní, kontaktní pozice je její variantou,
 - ❖ která je interpretovatelná jako výsledek kontaktního slovosledu a prozodických pravidel
 - ❖ jejíž četnost koresponduje se stylem
- jaký je další vývoj?

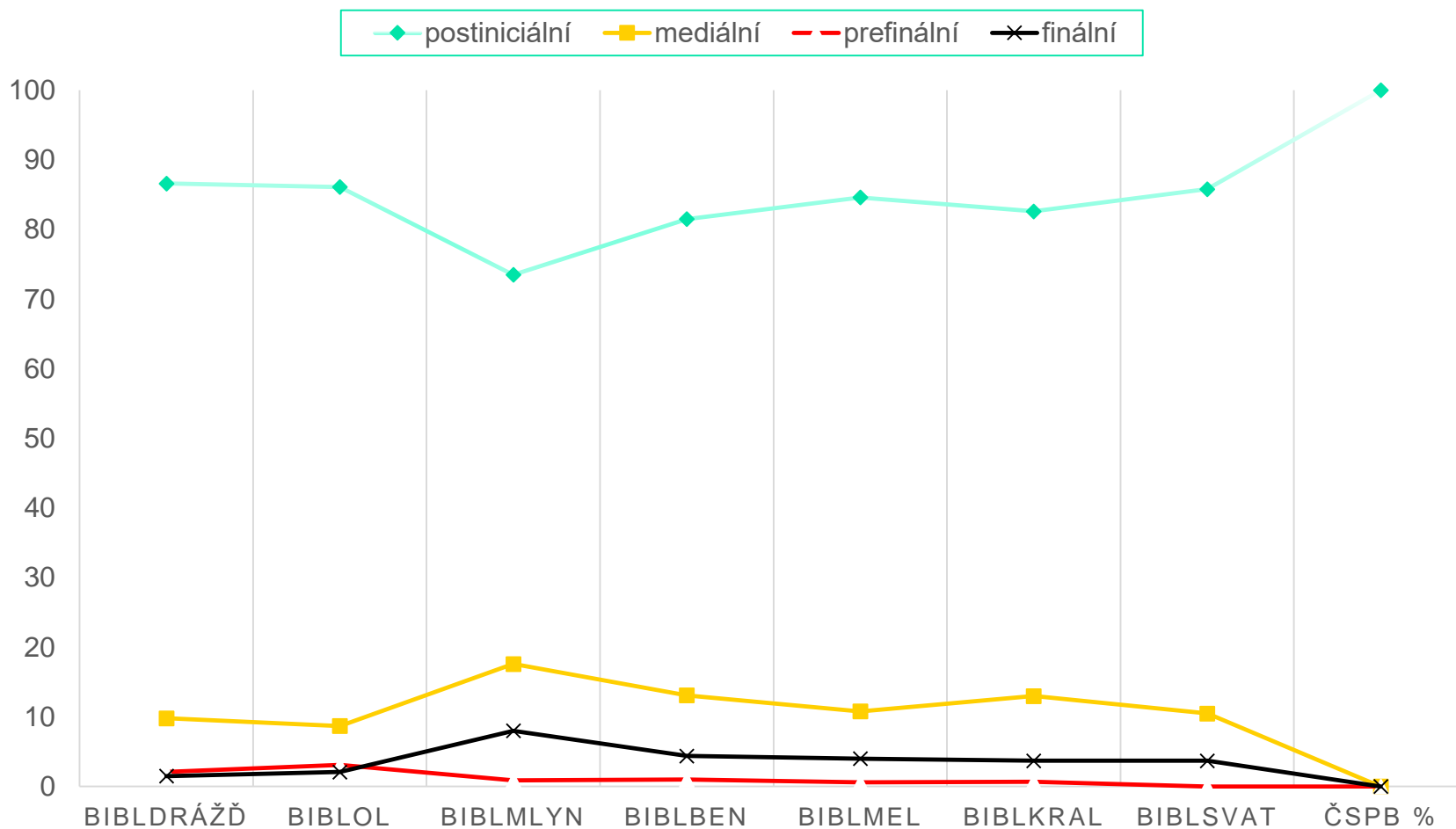

demonstrováno na Mt mladších biblí
a na materiálu barokní češtiny

Tabulka 5 Klauzální pozice AuxP v Mt starších českých biblí

		iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
2. pol. 14. stol.	BiblDrážd'	0	292	33	7	5	337
	%		86,6	9,8	2,1	1,5	
1417	BiblOI	0	197	20	7	5	229
	%		86,1	8,7	3,1	2,1	
70 léta 15. stol.?	BiblMlyn	0	322	77	4	35	438
	%		73,5	17,6	0,9	8	
1506	BiblBen	0	462	74	6	25	567
	%		81,5	13,1	1	4,4	
1570⁴	BibIMel	0	148	19	1	7	175
	%		84,6	10,8	0,6	4	
1594	BiblKral	0	133	21	1	6	161
	%		82,6	13	0,7	3,7	
1677	BibISvat	0	115	14	0	5	134
	%		85,8	10,5	0	3,7	
1994/2007	ČSPB	0	142	0	0	0	142
	%		100				

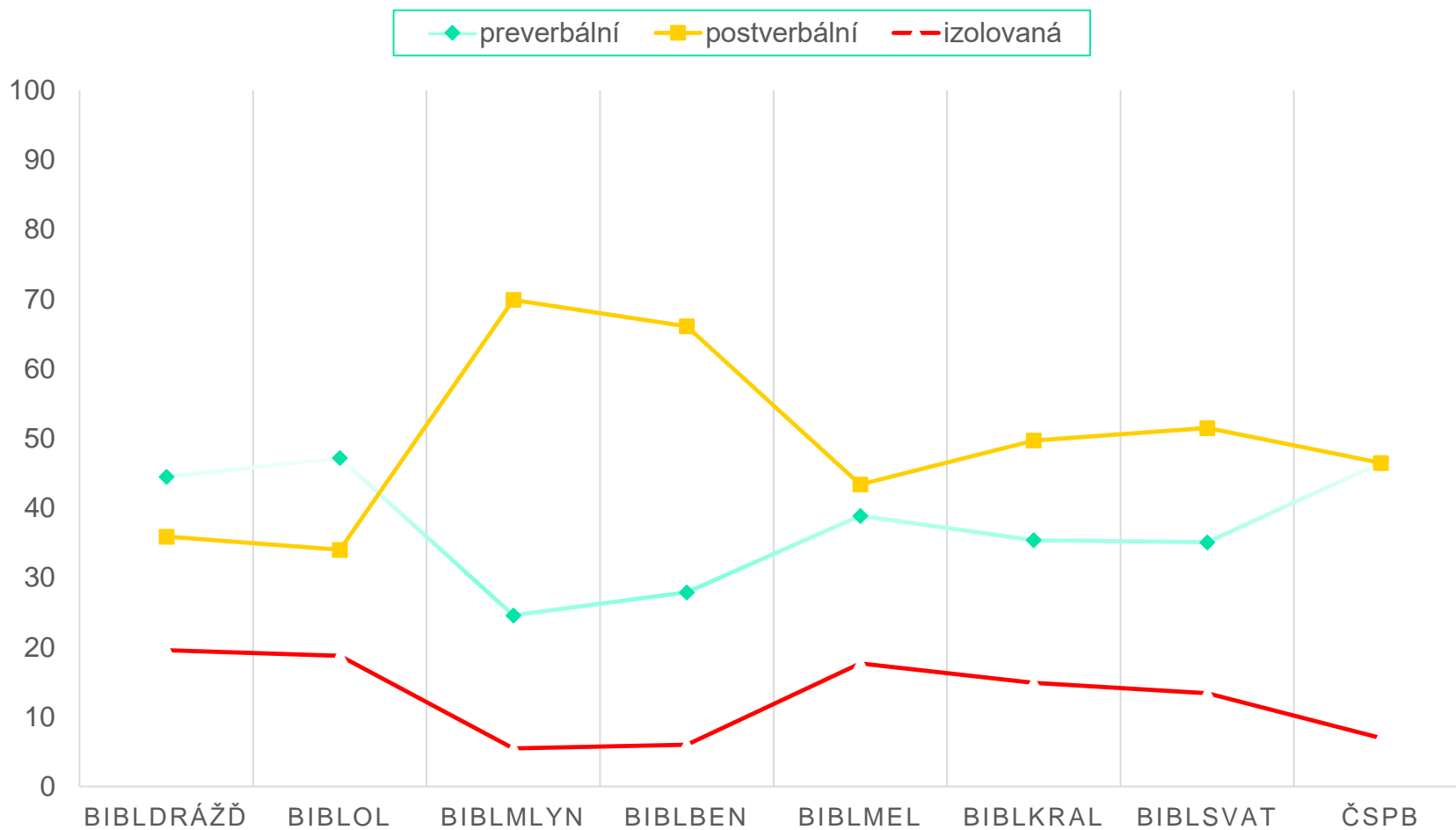
GRAF 1 KLAUZÁLNÍ POZICE AUXP V MT STARŠÍCH ČESKÝCH BIBLÍ (%)

Tabulka 6 Pozice AuxP vůči participiu v Mt starších českých biblí

		kontaktní		izolovaná	Σ
		preverbální	postverbální		
2. pol. 14. stol.	BibIDrážd'	150	121	66	337
	%	44,5	35,9	19,6	
1417	BibIOI	108	78	43	229
	%	47,2	34	18,8	
70 léta 15. stol.?	BibIMlyn	108	306	24	438
	%	24,6	69,9	5,5	
1506	BibIBen	158	375	34	567
	%	27,9	66,1	6	
1570⁴	BibIMel	68	76	31	175
	%	38,9	43,4	17,7	
1594	BibIKral	57	80	24	161
	%	35,4	49,7	14,9	
1677	BibISvat	47	69	18	134
	%	35,1	51,5	13,4	
1994/2007	ČSPB	66	66	10	142
	%	46,5	46,5	7	

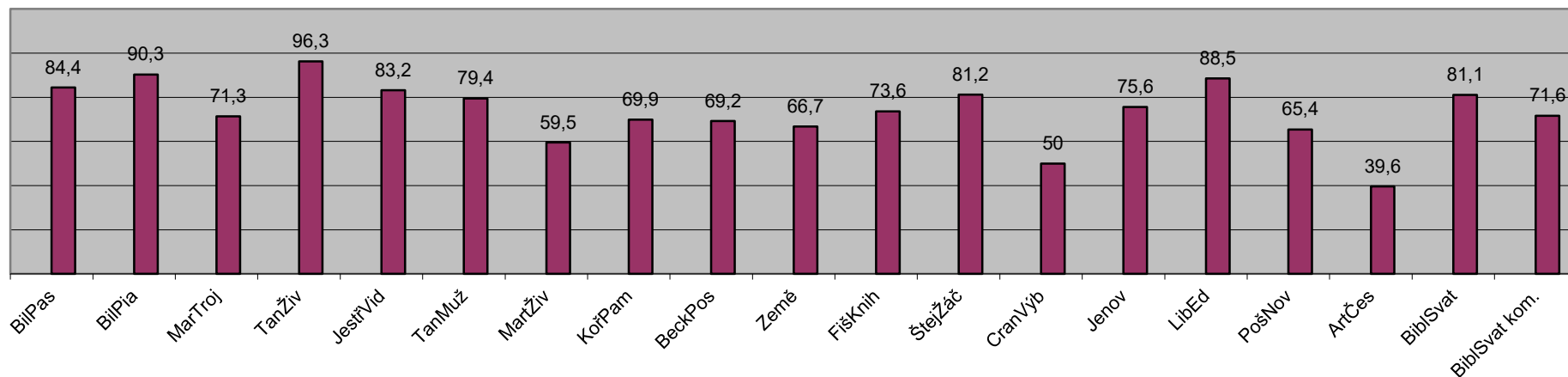
GRAF 2 POZICE AUXP VŮČI PARTICIPIU V MT STARŠÍCH ČESKÝCH BIBLÍ (%)

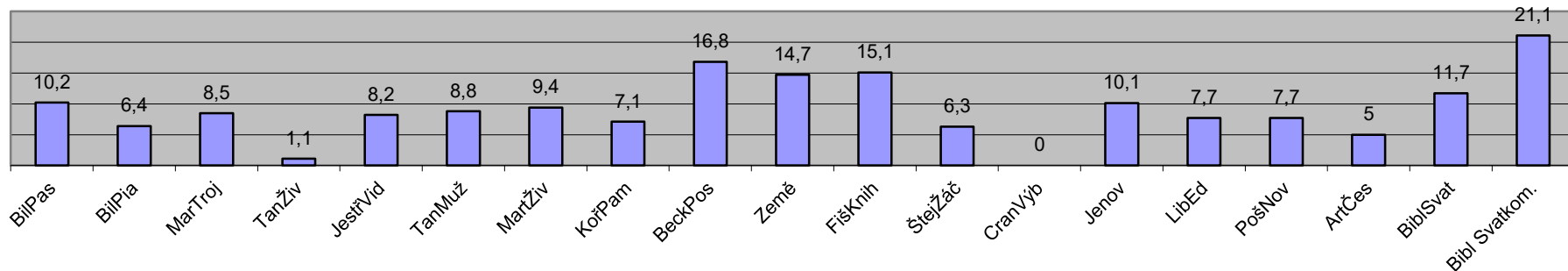
Tabulka 7 Pozice AuxP vůči participiu v barokní češtině – srovnání biblického textu s texty nebiblickými (Kosek 2011)

	nebiblické texty		BibSvat vlastní		BibSvat komentář	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
preverbální	597	33	250	34	33	34
postverbální	334	19	411	55	48	49
izolováno	869	48	79	11	16	17
Σ	1800		740		97	

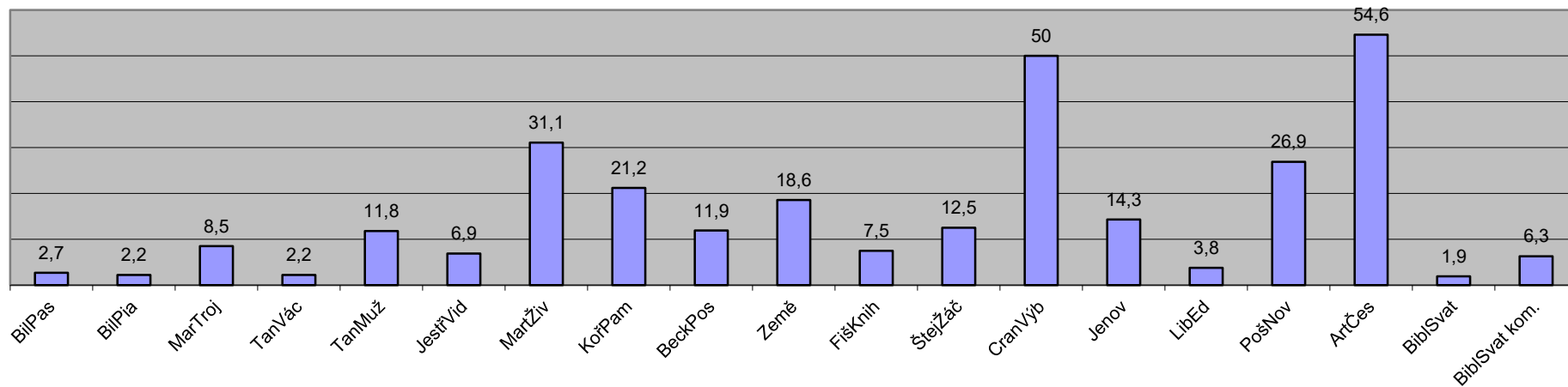
Graf č. 1 Zastoupení postiniciální pozice v památkách barokní doby (%)

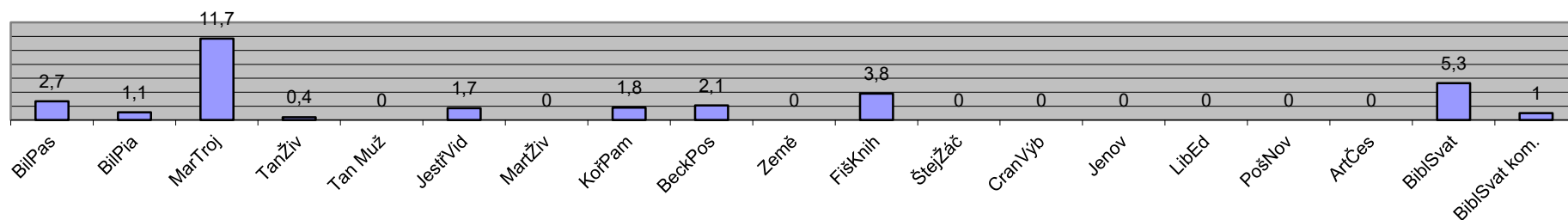
Graf č. 2 Zastoupení mediální pozice v památkách barokní doby (%)

Graf č. 3 Zastoupení prefinální pozice v památkách barokní doby (%)

Graf č. 4 Zastoupení finální pozice v památkách barokní doby (%)

Děkuji za pozornost!

Literatura I

- Avgustinova, T. – Oliva, K. 1995. Wackernagel position and related phenomena in Czech. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 41, 21–42.
- Ertl, V. 1924. Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. *Naše řeč*. 8(9), s. 257–268, 8(10), 293–309.
- Esvan, F. 2000. Česká klitika z hlediska typologického. In: *Čeština – univerzália a specifika*, 2. Brno, 141–147.
- Franks, S. – King, T. H. 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. Oxford.
- Gebauer, J. 1929. *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba* (ed. Trávníček, F.). Praha.
- Týž 1958. *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví – časování*. 2. vyd., Praha.
- Grepl, M. 1959. Vývoj slovosledu v Tylově próze. *Slovo a slovesnost*. 20(4), 247–260
- Halpern, Aaron. 1995. *On the Placement and Morphology of Clitics*. Stanford: CSLI.
- Junghanns, U. 2002. Klitische Elemente im Tschechischen: eine kritische Bestandaunahme. In (eds.) *Linguistische Beiträge zur Slavistik IX*. München, 117–150.
- Kosek, P. 2011. *Enklitika češtině barokní doby*. Brno: Host–MU.
- Týž. 2015a. Development of Word Order of Preterite Auxiliary Clitics in Old Czech Bibles. In *Slavic Languages in the Perspective of Formal Grammar. Proceedings of FDSL 10.5*. Frankfurt a. M. et al., 178–198.
- Týž. 2015b. Slovosled auxiliáru préterita v českých raně novověkých biblích. *Linguistica Brunensia*, 63(2), 109–124.
- Týž. 2017. Wortstellung des Präteritum-Auxiliars in der altschechischen Olmützer Bibel. *Die Welt der Slaven*, 62 (1) 22-41.
- Kyas, V. 1997. *Česká Bible v dějinách národního písemnictví*. Praha.
- Lamprecht, A. – Šlosar, D. – Bauer, J. 1986. *Historická mluvnice češtiny*. Praha.
- Lešnerová, Š. 2002. Postavení příklonky „se“ v textu Kryštofa Haranta „Cesta z Království českého... do Země svaté...“. In: *Čeština – univerzália a specifika*, 4. Brno, 325–327.

Literatura II

- Migdalski, K. 2009. On two types of Wackernagel cliticization in Slavic. In: *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Yale Meeting*. Ann Arbor: Michigan Slavic Publishers, 147–162.
- Pancheva, R. 2005. The rise and fall of second-position clitics. *Natural Language and Linguistic Theory*. 23 (1), 103–167.
- Smetánka, E. (ed.). 1909. *Staročeské životy svatých Otcův*. Praha.
- Stluka, M. 2003. Vztahy mezi staročeským Životem Krista Pána a staročeským Pasionálem podle jejich nejstarších rukopisných zápisů. *Listy filologické*, 126 (1/2), 1–19.
- Šlosar, D. 1967. Poloha enklitik jako kritérium k hodnocení staročeské interpunkce. *Listy filologické*. 91(3), 251–258.
- Toman, J. 2004. Ertlova diskuse českých klitik. In: *Čeština – univerzália a specifika*, 5. Brno: MU, 73–79.
- Trávníček, F. 1935. *Historická mluvnice československá*. Praha.
- Týž. 1956. *Historická mluvnice česká 3. Skladba*. Praha.
- Večerka, R. 1989. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax I, Die lineare Satzorganisation*. Freiburg i. Br.
- Vidmanová, A. 1982. K dataci staročeského Pasionálu. *Listy filologické*, 105 (4), s. 200–208.
- Táž 1985. K původní podobě a textové tradici staročeského Pasionálu. *Listy filologické*, 108 (1), 16–45.
- Zajíčková, V. 2010. Staročeský Passionál. Žánrová variabilita pozdně středověké hagiografie. Ostrava.
- Zikánová, Š. 2009. *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*. Praha: Karolinum.

Internetové zdroje

- ČSPB – Český studijní překlad bible. Citováno z <http://www.obohu.cz/bible/>, 3.1.2017.
- DIAKORP – Diachronní složka Českého národního korpusu . Citováno z <http://ucnk.ff.cuni.cz>, 3.1.2017.
- VWSTB – Staročeská textová banka. Citováno z <http://vokabular.ujc.cas.cz/>, 3.1.2017

Prameny

- BibIClemVul** *Vulgata Clementina*. Dostupý z <http://vulsearch.sourceforge.net/> (3. 3. 2017).
- BibIDrážd'** *Bible drážďanská*. citováno podle Kyas (ed., 1981; 1985; 1988); Kyas – Kyasová – Pečírková (eds, 1996); Pečírková et al. (eds., 2009).
- BibIOI** *Bible olomoucká*. (ibid.)
- BibIMlyn** *Bible mlynářčina*. (3. 1/4 15. stol.). NK v Praze (Sg. XVII.A.10), ctiováno podle Manuscriptoria <http://www.manuscriptorium.com> (3. 3. 2017).
- BibIBen** *Bibli česká v Benátkách tištěná*. Benátky 1506.
- BibIMel** *Bibli česká*. 4. vyd. Praha 1570.
- BibIKral** *Bibli české díl šestý*. Kralice 1594.
- BibISvat** *Druhý díl Bibli totižto Nový zákon*. Praha 1677.
- ČSPB** *Český studijní překlad bible*. 1994/2007. Dostupý z: <http://www.obohu.cz/bible/> (3. 3. 2017).
- KristA** *Život Krista Pána*. Stluka, M. (red.). *Vokabulář webový* <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/vysledek-hledani/datace-asc/strana> (3. 3. 2017).
- OtcB** *Život sv. Otců*. Stluka, M. - Svobodová, A. (ed.). *Vokabulář webový* <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/vysledek-hledani/datace-asc/strana> (3. 3. 2017).
- PasMuzA** *Pasionál*. DIAKORP. <https://www.korpus.cz/> (3. 3. 2017).
- PasKal** [*Pasionál kališnický*]. Stluka, M. - Kuderová, P. (ed.) *Vokabulář webový* <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/vysledek-hledani/datace-asc/strana> (3. 3. 2017).
- PasTisk** [*Pasionál, Knihy o životech svatých*] Svobodová, A. & Kuderová, P. (red.) *Vokabulář webový*. <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/vysledek-hledani/datace-asc/strana> (3. 3. 2017).
- TkadIB** *Tkadleček*. Kuderová, P. (ed.). *Vokabulář webový*. <http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/vysledek-hledani/datace-asc/strana> (3. 3. 2017).

Apendix

Konkurence 2W- a 2D-pozice ve stč. textech:

	Bibl OI	KristA	Paz MuzA	Pas Kal	OtcB	Tkadl B
2W	4 (5)	2	4	2	0	0
2D	2 (19)	1	0 (4)	2(3)	0 (2)	1 (6)

Konkurence 2W- a 2D-pozice v Mt:

	Bibl Drážd	Bibl OI	Bibl Mlyn	Bibl Ben	Bibl Mel	Bibl Kral	Bibl Svat	ČSPB
2W	4	2 (3)	2	2	2	2	2	0
2D	2	2 (4)	3	5	2	1	1	10

2W-pozice hluboce zakořeněná v jazyce bibl. překladu:

- (24) a. *Ješče nerozumiete ani pomníte pět buochencóv a pět tisícóv lida*, [koliko]₁ [ste]₂
 [košiev zbytkuov]₁ [sebrali]₂? {...} [kolik]₁ [jste]₂ [kuašiev zbytkuov]₁ [sebrali]₂?
 BiblDrážd Mt 16,9–10
- b. ..., *et quot cóphinos sumpsístis* {...} *et quot sportas sumpsístis*? BiblClemVul
 ...[koliko]₁ [ste]₂ [košiev]₁ [povzdvihli]₂ {...} *a* [koliko]₁ [ste]₂ [košiev]₁ [povzdvihli]₂?
 BiblOI
- c. ... [koliko]₁ [ste]₂ [košóv]₁ [pozdvihli]₂ {...} *a* [koliko košóv] **vzeli** ste? BiblMlyn
- d. ... [koliko]₁ [jste]₂ [košuov]₁ [vzali]₂ {...} *A* [koliko]₁ [jste]₂ [košuov]₁ [vzali]₂? BiblBen
- e. ... [koliko]₁ [jste]₂ [košuov]₁ [sebrali]₂ {...} *a* [kolik]₁ [jste]₂ [košuov]₁ [sebrali]₂?
 BiblMel
- f. ... [kolik]₁ [ste]₂ [košů drobtů]₁ [sebrali]₂ {...} *a* [kolik]₁ [ste]₂ [košů drobtů]₁ [sebrali]₂?
 BiblKral
- g. ... [kolik]₁ [ste]₂ [košů]₁ [vzali]₂? {...} *a* [kolik]₁ [ste]₂ [nůšl]₁ [nabrali]₂? BiblSvat
- h. ... [kolik nůšl] jste **nasbírali**? {...}, *a* [kolik košů] jste **nasbírali**? ČSPB

Naproti tomu 2D-pozice v biblickém jazyce nestabilní:

- (25) a. *Zlý panošě, [vešken dluh] jsem tobě **odpustil**, že jsi mne prosil* BiblDrážď Mt 18,32
- b. *Serve nequam, omne débitum dimísi tibi quóniam rogásti me* BiblClemVul
- c. *Sluho zlý, [vešken dluh] **otpustil** sem tobě,...* BiblOl
- d. *Sluho nepravý, [vešken]₁ [sem]₂ [dluh]₁[odpustil]₂ tobě,...* BiblMlyn
- e. *Sluho nepravý [vešken dluh] **odpustil** jse{m},...* BiblBen
- f. *Služebníče nepravý, [veškeren dluh] **odpustil** jsem tobě,...* BiblMel
- g. *Služebníče zlý, [všecken ten tvůj dluh] **odpustil** sem tobě,...* BiblKral
- h. *Služebníče nešlechtný, [všecken dluh] **odpustil** sem tobě,...* BiblSvat
- i. *Otroku zlý, [celý ten dluh] jsem ti **odpustil**, protože jsi mě poprosil* ČSPB

Formy latinských časů odpovídajících formám stč. préterita v stč. bibli 1. redakce

		Bibl OI Mt	%	Bibl OI Zj	%	Bibl OI Gn	%
v předloze nedoloženo		5	2,2	2	1,3	11	5,5
opisné pasivní perfektum	slovosled shodný s latinou	10	4,4	16	10,1	42	21
	odlišné od latiny	16	7	6	3,8	13	6,5
syntetické formy VF	perfektum	180	78,6	125	78,6	106	53
	plusquamperfektum	1	0,4	1	0,6	4	2
	imperfektum	14	6,1	8	5	19	9,5
	prézens	1	0,4			5	2,5
	futurum			1	0,6		
participium přítomné činné		2	0,9				
Σ		229		159		200	